

Bernard Quemada (1926-2018)

Homenatge a Bernard Quemada

JOHN HUMBLEY
Universitat París Diderot

TERMINÀLIA 20 (2019): 66-68 · DOI: 10.2436/20.2503.01.143
ISSN: 2013-6692 (impresa); 2013-6706 (electrònica)
<http://terminalia.iec.cat>

Bernard Quemada, figura emblemàtica de la lingüística francesa i de la lingüística de les llengües romàniques, va morir a París el 5 de juny de 2018.

Quemada va néixer a Sant Sebastià el 1926 i va estudiar a l'Institut Chaptal de París. Com que tenia nacionalitat espanyola, no es va poder presentar a les oposicions per a professor, i el 1949 va prendre una decisió prou insòlita: es va iniciar en l'àmbit de la recerca a través d'una tesi doctoral de lingüística. El 1957 va començar a impartir docència a la Universitat del Franc Comtat, a Besançon, i el 1968 hi va presentar la tesi doctoral, *Les dictionnaires du français moderne, 1539-1863*, treball que va encetar la disciplina que avui coneixem com a metalexicografia històrica. Quemada va establir els fonaments de la lingüística francesa aplicada, amb el Centre de Lingüística Aplicada de Besançon com a principal exponent institucional. Així, la Universitat del Franc Comtat va esdevenir el referent en lingüística francesa, enfocada singularment a l'estudi del lèxic i de les seves aplicacions. Aquestes aplicacions ja implicaven aleshores l'automatització: a Besançon, Quemada va dirigir els primers corpus textuais (que aleshores eren íntegrament literaris) i els primers tractaments automàtics de la llengua (que inicialment prenién la forma de fitxes perforades). En aquell mateix període, Quemada va participar des de Besançon en l'elaboració del *Trésor de la langue française*, sota la direcció del professor Paul Imbs (rector de la Universitat de Nancy, integrada actualment a la Universitat de la Lorena). Més endavant, quan les autoritats es van adonar que el contingut del diccionari

Font: © Georges Pametton - UFC

Bernard Quemada el 2008

Font: @lucovic-laude

havia de donar per a desenes de volums, Quemada va rebre l'encàrrec de posar-se al capdavant del projecte i va supervisar personalment l'elaboració de la major part del *Trésor*. A part de gestionar tots els aspectes d'aquest projecte immens (una obra sense parió en la lexicografia francesa), va revisar cada línia de tots els articles: dedicava les primeres hores del dia a llegir els articles que el seu equip de redactors inspirats havien preparat.

Simultàniament, Bernard Quemada va assumir altres responsabilitats. Va ser membre fundador de la Facultat d'Humanitats de la Universitat de París XIII, a Ville-taneuse, on va posar en marxa nombrosos projectes en lingüística aplicada, com ara la *veille néologique* (el seguiment de les unitats neològiques). Després va ser director de dos organismes del Centre Nacional de la Recerca Científica de França (CNRS): l'Institut de la Llengua Francesa (IPFE) i l'Institut Nacional de la Llengua Francesa (INaLF) (1978), constituït a l'entorn del *Trésor* amb l'objectiu de coordinar millor la recerca en lingüística. També va ser president del Consell de la Llengua Francesa (1989), càrrec des del qual assessorava el primer ministre en matèria de llengua i vetlla-

va per la política lingüística de França. I és que, segons Quemada, la lingüística aplicada depassava la didàctica i la lexicografia, i també s'ocupava de la política lingüística. De fet, des de principis dels anys setanta, Quemada admirava summament els experts que utilitzaven la lingüística per canviar la societat, com feia Jean-Claude Corbeil al Quebec. Tota l'arquitectura d'enriquiment de la llengua francesa deu molt a la tasca de Quemada.

És ben just afirmar que Bernard Quemada encarnava la lingüística aplicada en el millor sentit del terme: es preocupava d'aprofundir en les disciplines que aleshores encara no s'anomenaven *ciències del llenguatge*, amb la voluntat d'entendre el món i la seva història i de dissenyar el món i el seu futur. Per a Quemada, la lingüística aplicada s'orientava cap a l'automatització del llenguatge per als treballs de lexicologia i sobretot de lexicografia (i l'aplicació respectiva: els diccionaris), però també de didàctica de les llengües i de política lingüística. Quemada va ser un visionari i un historiador, i va saber intuir que la lexicografia del segle XXI havia d'assimilar el bagatge dels diccionaris del passat. A través de totes les seves aplicacions, Quemada va cultivar un tema transversal

omnipresent: la neologia. Estava destinat a la neologia des dels inicis de l'aventura en el *Trésor*, perquè, des dels primers anys, a Besançon es desenvolupava la recerca en neologia en dos sentits: en prospectiva (per a les paraules tan recents que encara no havien de figurar en el diccionari) i en retrospectiva com a datacions (per a paraules més antigues, amb una etapa neològica precisa segons la documentació). Els estudis sobre neologia en retrospectiva s'incorporaven als Arxius del Francès Contemporani.

L'estudi de la neologia va ser primordial durant tota la trajectòria de Bernard Quemada. Els arxius de Besançon es van instal·lar més tard a Villetaneuse, on el material va assolir un volum doble o triple i un equip nombrós es va dedicar al buidatge cada vegada més automatitzat dels estudis sobre neologia retrospectiva i de les bases de neologia BORNÉO. En paral·lel, Gabrielle Quemada va organitzar una xarxa de seguiment de neologia per tot el món, des d'Auckland fins a Lisboa passant per Copenhaguen. Aquesta xarxa de seguiment de neologia va esdevenir el precedent lògic de la xarxa que M. Teresa Cabré va configurar a l'entorn dels nous observatoris de neologia, tal com reco-

Homenatge a Bernard Quemada

JOHN HUMBLEY

Font: IULA

Quemada a l'IULA, 1994

neixien els mateixos Bernard i Gabrielle Quemada. En matèria de política lingüística, manava la neologia terminològica: principalment calia garantir que les comunitats lingüístiques disposessin de termes per fer referència a les realitats modernes.

Bernard Quemada va fundar dues revistes de referència: els *Cahiers de Lexicologie* i els *Études de Linguistique Appliquée* (durant un temps, publicada com a *Éla*). Certament, Quemada va situar la neologia en aquests dos conjunts: la lexicologia i la lingüística aplicada. Tanmateix, va col·laborar en publicacions centrades més directament amb la neologia, com el segon número de *La Banque des Mots* —amb un manifest memorable (Quemada, 1971)—, el primer número de *Terminologies Nouvelles* (revista de la Xarxa Internacional de Neologia i Terminologia) i *Neologica* (revista concebuda com a equivalent dels *Cahiers de Lexicologie* per a la neologia). Justament en la presentació del primer número de *Neologica* (Quemada, 2007), Quemada va formular una sèrie de consideracions que resumeixen part del seu llegat: sobretot hi remarcava la importància dels estudis de neologia, que tot just havien començat però no tenien prou legitimitat.

Avalar la legitimitat del domini intrínsec a la *neologia* també vol dir reconèixer els diferents valors d'aquest terme. Per bé que, en els prefacs, la majoria de diccionaris recents mostren interès en els neologismes, en les actualitzacions no evidencien pas aquest interès; els diccionaris mostren poca atenció a la neologia com a tal. (Quemada, 2007, p. 7)

Tanmateix, encara cal fer molta feina per situar la neologia en el lloc que de ple dret li correspon com a ciència de les paraules i les aplicacions lingüístiques. (Quemada, 2007, p. 5)

Amb aquests paràgrafs queden resumides les aportacions (fonamentals!) que va fer Bernard Quemada a les ciències del llenguatge en totes les seves modalitats, com la neologia. El record de Bernard va necessàriament lligat al de Gabrielle, que va ser alhora la seva adorada esposa i el seu *alter ego* científic: marit i muller formaven un equip en tots els projectes que han modelat la neologia que coneixem en els nostres dies. ✨

Traducció cap al català a càrrec d'Òscar Pozuelo (IULA-UPF)

Bibliografia

- QUÉMADA, Bernard (1971). «A propos de la néologie. Essai de délimitation des objectifs et des moyens d'action. La banque des mots». *Revue de Terminologie*, núm. 2, p. 137-150.
- QUÉMADA, Bernard (2007). «Avant-propos. Neologica». *Revue Internationale de Néologie*, núm. 1, p. 5-8.